

Sinan YAMAN, *Türk Masalları ve Holbek Yöntemi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2023, ISBN: 978-625-6444-24-9, 499 sayfa.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ali DİKEN*

Masallar; içinden çıktıkları toplumların dünya görüşlerini, yaşam algılarını, bilgi birikimlerini, sosyal normlarını, geleneksel tecrübelerini, bakış açılarını; kısaca kültürel değerlerini nesilden nesile ileten sözlü türlerdir. Masallarda, insanlar, kendi hayatlarından bazı kesitler gözlemleyebilmektedir. Milletlerin kültürel değerlerine atıfta bulunan masallara ait derin anlamların ortaya çıkarılması, insanın, kendisini ve içinde yaşadığı toplumu anlaması ve anlamlandırması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Geniş tahayyüllere sahne olan masalların, şekil ve muhteva yönleriyle ele alınmaları elzemdir. Masalbilim alanındaki çalışmalara bakıldığında, masalların tek bir bakış açısıyla incelendiği veya yorumlandığı görülmektedir.

Dünyada, 19. yüzyılın başı itibarıyla sistemleştirilen masal araştırmalarının; Türkiye’de 20. yüzyılın başından itibaren belli bir düzene oturtulduğunu ifade etmek mümkündür. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde, Türkiye’de yapılan masal araştırmaları; Türk masallarına yönelik derlemelerin yanı sıra, kuramsal ve yöntemsel çalışmalarda önemli bir artışı vurgulamaktadır. Bu dönemde, masallara dair tetkik ve tahlil eksikliklerinin hızla giderilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. Böylece Türkiye’nin çeşitli yörelerinden derlenen masalların, biçim ve içerik bakımından, pek çok tez çalışmasına temel teşkil ettiğini vurgulamak gerekir.

Birinci olarak, Saim Sakaoğlu, kendi doktora tezinde; altyapısı Fin halk bilimci Julius Leopold Fredrik Krohn tarafından oluşturulan “Tarihi-Coğrafi Fin Metodu”nu Türk masallarına ilk kez uygulamıştır. Bu çalışma, daha sonra kitaplaştırılmıştır (Sakaoğlu, 1973). İkinci olarak, Umay Günay, kendi doktora tezinde; Rus halk bilimci Vladimir Yakovlevich Propp’un ortaya attığı “Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemi”ni (Propp Metodu) Türk masallarına ilk kez uygulamıştır. Bu çalışma, daha sonra kitaplaştırılmıştır (Günay, 1975). Üçüncü olarak, İbrahim Gümüş, kendi doktora tezinde; Max Lüthi’nin “Yapısal Çözümleme Yöntemi”ni (Max Lüthi Yöntemi) Türk masallarına ilk kez uygulamıştır. Bu çalışma da daha sonra kitaplaştırılmıştır (Gümüş, 2017). İlgili çalışmalar, farklı masal çözümleme yöntemlerinin Anadolu sahası Türk masallarında kullanıldığı başlıca önemli araştırmalar olarak dikkat çekmektedir.

Türkiye’deki masal araştırmalarının, yalnızca sayılan bu eserlerle ve benzerleriyle sınırlı kalmadığını vurgulamak gerekir. Kuramsal çerçevede, farklı bakış açılarıyla beraber, Türk masallarına yenilik katan başka çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan biri, Sinan Yaman’ın hazırladığı doktora tezidir. Prof. Dr. Metin Özarslan’ın danışmanlığında hazırlanan çalışma; V. Propp’un ortaya koyduğu işlevleri, Fin kökenli Kanadalı halk bilimci Elli-Kaija Köngäs-Maranda’nın tematik karşıtlık yaklaşımını ve masallardaki sembollerin yorumlanma yaklaşımlarını; anlatım tekniklerinden de yardım alarak tek bir potada birleştiren Bengt Knud Holbek’e ait “Eylemsel Masal Yorumlama Yöntemi”nin (Holbek Yöntemi) Türkiye’deki masallara uygulandığı ilk çalışmadır. Bahsedilen çalışma, Türk masallarının farklı bir metodolojiye göre analiz edilmesi bağlamındaki son çalışmalardan biri olmakla beraber, son dönemde kitaplaştırılarak yayımlanmıştır (Yaman, 2023).

Türk Masalları ve Holbek Yöntemi adını taşıyan bu eser; ön söz, giriş bölümü, üç ana bölüm, sonuç bölümü ve kaynaklardan oluşmaktadır. Grafiker Yayınları tarafından ilk baskısı yapılan eser, 2023 yılının Aralık ayında yayımlanmıştır.

Eserin *Giriş* bölümünde; masalların sözlü gelenek bağlamındaki özelliklerine, çözülmesi muhtemel sorunsallara, derlenen masalların inceleme yöntemlerine ve yaklaşımlarına, ulaşılmıştır.

* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzincan/Türkiye, hadiken@erzincan.edu.tr, ORCID-ID: 0000-0001-5948-4255.

mak istenen temel hedeflere, sınırlılıklara, masal çözümlemelerinde uygulanan plana, dünya-daki ve Türkiye’deki masal araştırmaları literatürüne dönük birtakım açıklamalar yapılmıştır. Masalların; mitlerden kaynaklanan anlatı türleri içerisinde gösterildikleri vurgulanmakla birlikte, mitlerin devamı veya başkalaşmış biçimleri olarak, anlatı türleri arasında, kökleri çok eski zamanlara kadar götürülebilecek bir derinliği bünyelerinde barındırdıkları vurgulanmıştır. Eserin dünya ve Türkiye masal incelemeleri literatürlerine katkısı bağlamında ise masal araştırmalarının tarihsel seyri, eserdeki masallar için önerilen metodoloji ve bu istikametteki bulgular gibi bazı sorunsallar sıralanmıştır. Propp’a ait masal çözümleme yöntemini daha da geliştirerek, masal incelemelerine yönelik yeni bir yaklaşım ortaya koyan Holbek’in, masal yorumlamalarında öne sürdüğü “Eylemsel Masal Yorumlama Yöntemi”nin; eserin çıkış noktası olduğu ifade edilmiştir. Bu yöntem, konusu “Anadolu sahası Türk masalları” olarak sınırlandırılan eserdeki masallara uygulanmıştır. Türk masallarında anlatılmak istenen duygular ve verilme istenen düşünceler; eserde ulaşılması beklenen temel hedefler olarak belirlenmiştir. Eserdeki masal çözümlemelerine ilişkin olarak uygulanan plan dâhilinde de belli bir şablona göre hareket edilmiştir. Bu şekilde; masalların başlıkları, anlatıcıları, olay örgüleri, eylem dizileri ve yorumlanmaları yönünde bir sıralamanın izlendiği görülmüştür. Ayrıca dünya ve Türkiye eksenlerindeki masal araştırmaları literatürüne değinilmiştir. Dünya eksenli masal araştırmaları literatüründe, kökü antik çağlara kadar uzanan masal türü; Eski Mısır, Eski Yunan ve Roma, Mezopotamya, Eski Arap ve İbranî geleneği başta olmak üzere; İtalya, Fransa, İngiltere, Almanya, Norveç, İsveç, Danimarka, İskoçya, İrlanda, Galler, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri merkezli olarak; kronolojik bir düzlemde ele alınmıştır. Türkiye eksenli masal araştırmaları literatürü; “İslam Öncesi Dönemin Masalları”, “Yazma ve Basma Eserlerdeki Masallar Üzerine Yapılan Çalışmalar”, “Yabancı Araştırmacıların Türk Masalları Üzerine Yaptığı Çalışmalar”, “Türkiye’de Erken Dönem Masal Çalışmaları” ve “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Yapılan Masal Çalışmaları” olmak üzere beş alt başlıkta toplanmıştır. Burada da belli bir kronoloji takip edilmeye çalışılmıştır.

Eserdeki 1. Bölüm, *Masal* başlığıyla verilmiştir. Bu bölüm, “Masal Türü Üzerine” ve “Masal İnceleme ve Yorumlama Yöntemleri” olarak iki alt başlığa ayrılmıştır. Birinci alt başlıkta, masal türü üzerine genel bir değerlendirmede bulunulmuştur. Kendine özgü bir anlatımı, özel bir dili ve belli bir terminolojisi olan masal türünün tanımı ve özellikleri; en genel hatlarıyla sunulmuştur. Halk edebiyatındaki anlatmaya dayalı türler içerisinde gösterilen masalın terimsel ve kavramsal karşılıkları, dünya ve Türkiye literatürleri gözetilerek öne çıkarılmıştır. İkinci alt başlıkta ise Hindistan’ı ve Avrupa’yı “masalların kaynağı” olarak kabul eden “Aryan” teorisi ile masalların tek bir kaynaktan dünyaya yayıldığı fikrini ileri süren teori kapsamında; “Tarihî-Coğrafi Fin Metodu”, “Halkbilgisi İcra Olayını İnceleme Yöntemi” (Etnografik Yöntem), “Morfolojik (Yapısalcı) Yöntem”, “Psikanalitik Yöntem ve Yorumlamalar”, “Antropolojik Yorumlama” ve “Edebî Yorumlama” hususlarına işaret edilmiştir. Dan Ben-Amos (2006: 57), birbiriyle çatışan bu iki teoriden hareketle, masallara uygulanan yöntemleri; “inceleme” ve “yorumlama” olarak ikiye ayırmıştır. Halk anlatıları incelenirken, birçok yöntem ve yaklaşım takip edilse de eserdeki masallar üzerine yoğunlaşan yorumlama ilkelerinin tek bir başlık altında toplanması yazar tarafından uygun görülmüştür.

Eserdeki 2. Bölüm, *Bengt Knud Holbek ve Holbek’in Eylemsel Masal Yorumlama Yöntemi* başlığıyla verilmiştir. Bu bölüm; “Bengt Knud Holbek”, “Holbek Yöntemi” ve “Yöntemin Uygulanışı” olarak üç alt başlığa ayrılmıştır. Birinci alt başlıkta, Holbek’in hayatı ve çalışmaları ele alınmıştır. Üretken bir akademisyen olmasına rağmen, alan araştırmacısı vasfına sahip olmayan Holbek’in; alışılmış bilim insanlarının aksine, yerleşik teorileri tercih etmediği, dolayısıyla da yeni ve özgün konuları çalışma eğiliminde olduğu vurgulanmıştır. İkinci alt başlıkta, Holbek yöntemi tanıtılmakla beraber, Holbek’in masal incelemelerindeki amacının “bütüncül bir bakış açısı” sergilemek olduğu konusuna dikkat çekilmiştir. Üçüncü alt başlıkta ise Holbek yönteminin masal çözümlemelerine uygulanışı kapsamındaki belli ör-

neklere atf yapılmıştır. Holbek yönteminin; “tek bir masal tipine ait farklı benzerlere uygulanması” ve “farklı masal tiplerinin birer benzerine uygulanması” ekseninde seçilen başlıca örnek metinler gösterilmiştir. Bu bağlamda, Holbek’in, masal çözümlemelerinde; Danimarka masallarını temel aldığı görülmüştür.

Eserdeki 3. Bölüm, *Holbek Yöntemine Göre Türk Masallarının Çözümlemesi* başlığıyla verilmiştir. Bu bölümde, yazar; yirmi üç farklı çalışma içerisinde belirlediği, Anadolu’nun muhtelif yerlerinden derlenen toplam yetmiş Türk masalını, sınırları Holbek tarafından çizilen eylemsel masal çözümleme modeline göre incelemiştir. Yazar, çift hareketli bir masal olan Yumakoğlan masalından; bir hayvan masalı olan Köpek ve Kurt masalına kadar geniş bir analiz perspektifi çizmiştir. Türkiye Türklerine ait masalların; “olay örgüsü”, “eylem dizisi” ve “yorumlama” olmak üzere üç ana kategoride analiz edildiği görülmüştür. Derlenen masalların, bilhassa tematik karşıtlıklar üzerine kurulduğu gözlemlenmiştir. Masalların genelinde mevcut olan bu tematik karşıtlıklar, esasen evrensel bir durumdan ibarettir. Malum husus, anlatılagelelen masalların tümünde kendini göstermektedir. Örneğin, başta asil olmayan biri olarak karşımıza çıkan bir kahraman, sonda soylu biri hâline gelerek bir dönüşüm yaşayabilmektedir. Yine genç-olgun ve kadın-erkek arasında da tematik birer karşıtlık göze çarpmaktadır.

Eserin *Sonuç* bölümünde; Türk masal araştırmalarının tarihi arka planına, Holbek ve Propp metotlarına, Elli-Kaija Köngäs-Maranda’nın üç boyutlu masal çözümleme modeline, derlenen yetmiş masalın anlatıcı niteliklerine ve Türk masal kahramanlarının özelliklerine değinilmiştir. “*Holbek yönteminin Türk masallarındaki yapısalcı uygulama sınırlılıklarının ortadan kaldırıldığı ve işlevsel bir noktaya taşındığı* (Yaman, 2023: 454)” ifade edilmiştir. Holbek’in, Danimarka masallarının alt türü olan olağanüstü masalların düğün/maddî mükâfat fonksiyonuyla biten örneklerine uyguladığı yöntem, yazar tarafından olağanüstü masalların tamamının yanında; realist masallara, hayvan masallarına ve zincirleme masallara da uygulanmıştır. Hint-Avrupa masal geleneğinin Danimarka’da anlatılan örneklerini inceleyen Holbek metodunun kapsayıcı bir görünüm sergilediği dile getirilmiştir. Holbek yöntemi, Anadolu Türk masallarına başarıyla uygulanmıştır. Yeni bir masal çözümleme yönteminin Türk masallarına uygulanması bağlamında, Türkiye’deki masal incelemelerine yeni bir soluk getiren bu eserin, Türk kültür coğrafyasının farklı sahalarındaki masal araştırmalarına ciddi katkı sağlayacağı muhakkaktır.

KAYNAKLAR

- Ben-Amos, Dan vd. *Folktales of the Jews*. Philadelphia: Jewish Publication Society, 2006.
Gümüş, İbrahim. *Türk Masalları ve Max Lüthi Yöntemi*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.
Günay, Umay. *Elâzığ Masalları (İnceleme)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1975.
Sakaoğlu, Saim. *Gümüşhane Masalları-Metin Toplama ve Tahlil*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1973.
Yaman, Sinan. *Türk Masalları ve Holbek Yöntemi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2023.